

Joakin Arostegi

Mikel ATXAGA

Itzal handia genien gurasoei, maisuei, apaizei eta zaharrei. Horrelakoa zen gu hazi ginen gizarte hura. Hori aski ez dela, diktaduran eta nazionalkatolizismoan haziak eta heziak gintuzun. Ez genekien askatasuna zer zen. Itxiak eta itsuak munduratu gintuzten. Mundua salbatzera bidali, jakina. Mundua jatera, mundua arrastoan sartzera, esango nuke.

Zorionez, maisu eta lagun on batekin egiten dut topo, Don Joakin Arostegirekin, Arroako bikarioarekin. Ni baino 18 urte zaharra-goa zen. Eta 44 urte besterik ez zituen gizon gordinari "zaharra" deitzen genion, inguratzen gintzaizkionak mukizu batzuk baikinen. Mukizu haiek gehienak joanak dira mundu honetatik eta gure "zaharra" oraindik bizi da, beti bezain argi, zentzudun, umoretsu, bihotz handiko eta iritzi zabaleko.

Gu ume mukizuak. Don Joakin Arostegi, berriz, eskarmentu handiko gizona zen. Guk ez bezala ezagutu zuen Errepublika, askatasun aldian. Bazekien zer ziren alderdi politikoak, sindikatuak, mitinak, manifestaldiak, huelgak, eztabaidak, borrokak, hauteskundeak eta abar. Irakiten zegoen Errepublika garai hura bizi izan zuen gartzetan. Pairatuak zituen gerraren ondorioak ere. Gerrari ihesi, iparraldean egin zen apaiz. Baina berehalaxe etorri zitzaion zein baino zein okerragoa zen bideetako bati heldu beharra: Hitlerren mende geratu ala Francoren atzaparretara itzuli. Santanderko Islares herrian bete behar izan zuen bost urteko penitentzia.

Eskarmentu handiko gizon ireki horrekin egin genuen topo. Iparraldeko apaiz eta kristauak hego aldekoak bezain elizkoiak ziren, jakina. Eta ez zuten kristaua abertzaleak gorriekin eta Elizaren etsal-

ekin nola elkartu zitezkeen konprenitzen. Baina lagunak egiteko ez ezik, frantsesa ikasteko aukera ere eman zion txango hark. Don Joakinek ez zion utzi Frantziako aldizkariak irakurtzeari. Batez ere, *Te-moignage Chretien* zuen maitea. Eta bazekien Frantziako Elizak ez zuela gobernuarekin Espainiakoak zuen murrontzarik eta hango gotzainek beste iritzi eta jokabide batzuk hartzen zituztela.

Arostegi hiztun eta kontalari aparta da. Seminarioko antzezlaririk onena bere garaian. Eta sermolari bikaina, jakina. Eta idazle herrikoi eta irudimen handikoa. El Diaegunkarian hasi zen apaizgai zela "Zai-zuri" izengoitiz. Urte askoan ez zuen euskaraz idazteko aukera handirik izan, jakina. Eta Zeruko Argia astekarian eman genion aukera hori. Ordainik gabeko aukera, jakina. Doan eta musu truk egin ohi zen lana. Arostegirekin batera Amuntsa, Dionisioa Amundarain genuen erlijio gairako. Amatiñok kultura inguruko berriak eman ohi zizkigun. Joxe Alkizak, baserri mundukoak. Joxe Azurmendik eta Txillardegik, pentsamenduaren ingurukoak. Gurutz Ansolak ekonomiaz ziharduen. Anton Iburgurenak, langileei buruzko legeriaz. Txomin Izagirre, Leo Etxeberria, Mikel Ugalde, Donato Unanue, herrietako berriemai-leak. Garai hartako bolondres zerrenda luzea egin nezake. Baina horretarako orduko astekari hura arakatu beharko nuke, oroimenak ez baititu guztiak gogoan izaten.

Joan XXIIIak Elizaren leihoak zabaldu nahian Kontzilioa egitea erabaki zuen Aita Santu aukeratu eta berehala. Zahar usain handia zeukan Elizak. Egurastu beharra zegoen. *Aggiornamento* zen bere hitza. Gorbatxonena perestroika zen bezala. Ohitura, iritzi, jokabide eta molde asko auzitan jarri ziren. Bestalde, Franco ere zahartzen ari zen. Eta Euskal Herria alde guztietako haizeek astintzen zuten.

Joakin Arostegik ere giro horretan idazten ditu bere lanak. Berak ere egurastu nahi luke Eliza hori. Zabaldu nahi dizkio leihoak hazi garbia barrura dadin. Arazoak, zalantzak, galderak, eztabaidak, bizi-bizi zeuden garaian idatziak dira, 70-80 inguru horretan. "Elizaren leihoak zabaltzen" ipini diogu liburuari izena. Horretan salatu zela uste dut Joakin Arostegi. Bere idazlanetan nabarmen azaltzen da asmo hori, behintzat. Idatzitakoaren erdirik ere ez dugu argitaratzen hemen. Neurri honetako beste pare bat ere egin daitezke orduko idazlanekin. Baina orduko kezkek, borrokak, arazoak, asmoak eta itxarobideak islatuko dituen bat nahi genuen osatu. Ez dakit onenak aukeratu dizkiodan. Ez nuen beti asmatuko. Barkatuko ahal zait.

Frankismoak ezarri zuen zentsura gogorraren garaian argitaratuak dira. Eta isunaren beldurrez zuzendaria argitaratzea ausartu ez zen lanarekin hasten da liburu hau, hain zuzen. Joakin Arostegik ere badaki nolako galbahea dagoen. Horregatik ekartzen ditu hemen goen antzekoak diren kanpoko kontuak. Irakurri ahala ohartzen da irakurlea idazlearen asmoaz.

Irakurleak erraz eta atseginez irakurriko dituela uste dut. Arostegik eguneko gaiak aukeratzen eta euskara errazean adierazten badaki. Irakurgarriagoa gerta dadin elkarrizketa-tankeran borobiltzen ditu, gainera. Horretarako asmatu zuen On Kosme pertsonai xelebrea. Adinean aurrera doanak garai bizi eta itxaropentsu haiek gogoratuko ditu. Joan XXIIIak zabaldu zituen leiho haiek Joan Paulo IIak nola itxi dituen ikusiko du. Gaurko gazteak ulertu ere ez ditu egingo orduko kezka eta borroka batzuk. Orduan ere ez ziren guztiak kezkatiak eta borrokalariak. Baina nabarmena zen kezkatien eta borrokarien bizitasuna eta ardura. Beste izaera, bizimodu eta jarrerak nabarmentzen dira gaurko gazterian. Hala ere, interesgarri gertatuko zaie orduko giroaren berri jakitea.

On egin.

Politika egiten duten apaizak¹

Gaur egunean, gure inguruko jende talde batzuen artean, apaiz asko politika egile direla salatzea modan dago: ebanjelioaren erakustaila izan beharrean, marxismo eta komunismoaren aldeko politikari aurrelariak ditugu. Apaiz hauei berak diotenez, Kristo bera ere marxismoaren igarile-profeta bategin digute; demagogiaz hitzaldietarako darabilzkite pulpituak; erlijio erakusketa giza bizitzarako (humanismo baterako) baizik ez da; pastoral ordezterrorismoa darabilkitez beren batzarretan. Mortzuk diren salbatzaile hauek? Burges handiak, kapitalisten buru direnak, ordena gauza guzaien gainetik gorde nahi dutenak, agintari direnen alde jokatzeko eguneroko periodikoek, klerikalismoz leporaino kutsatuta dauden kristau-taldea eta elizako agintari nagusi batzuek. Beren itsumena apaiz ehiza egiteraino iritsi dira: bat Hego Ameriketako herrietan eta baita Espainian ere; eta hori

1 Zeruko Argiaren zuzendaria ez zen ausartu argitaratzen.

dela eta apaiz asko beren herrietatik erbesteratu dituzte eta beste asko urteetarako kartzela tristan sartu. Espainian "konkordatuaren kartzela", apaizentzat bakarrik, 1968garren urtean irekia izan zen.

Hau guzia horrela izateko, zer gertatu da gure artean? Inolaz uka ezinezko gauza hauxe da: beren barruak ala aginduta, kristauari dagozkion erantzukizun eta konpromisoagatik, apaiz askok biziki 'parte hartu dutela bai gizarte arazo borrokan eta baita Espainiako politika, kezketan ere, beren buruak, ebanjelioaren aginduz, behartsuen alde jartzenituztelarik. Beren herriaren eta langileen eskubideen alde keimentsu jokatu dute, gaitzetsiz eta kondenatuz hitz eta egitez zuzenak ez ziren lan-sari, jornal kaskarrak, barne muintan nazioko kapitalismoak daraman gaiztakeria, ikasketetan guztiak berdinak ez izatea, eliz ofizialak politikariekin daukan uztarri estua, ikastetxe nagusietan poliziak sartzea, giza eskubide nagusiei (elkarteak, huelgak, bakezko manifestazioak, langileak aukeratutako sindikatu libreak egiteko askatasuna) egin ohi zaien zapalketa latza egiaztatu eta salatu dute, bai, daukagun egitura gogorra; poliziak kaleetan egin dituzten heriotzak, kaleko manifestazio baketsuak bere baitan poliziak itotzea, baitu eta atxilotu komisarietan gogor hartzea politiko presoak damatan bizitza tristea eta hitz hutseko zuzentasuna egiteko sumarisimo epaiketa militarrek.

Gertakizun hauen aurrean, hona hemen gure pentsaera.

1.- Ezin ukatu apaiz batzuek bete-betean herriko politikan sartu direla. Nahi edo ez aitortu beharrean gara. Era berean ordea uka ezineko gauza da Espainiakogerla hasi zenetik gaur arteraino 1939garrengo gerlairabazleen erregimen politikari bete-betean eutsi diola eta biziki erregimen horren alde jokatu duela. Hori ere politika egitea izan da. Eliza ofiziala horren jokabide hori kaltegarri edo ongarrri da, ez goaz epaitzera. Bakar-bakarrik adierazi nahi dugu erregimenaren alde bete-betean elizak jokatzera, ondorio izugarriak ekarri dituela eta gaur eguneko apaizak bakarrik ez direla izan politikari. Lehen ere izan zirela alegia. Horixe, bata bestera gaur gauzak gertatzen dira: lehen eliza erregimen horren alde eta erregimen horren erantzule etaetsal.

2.- Egia da Eliza ez dela politika egiteko sortu. Egia da, baita Elizaren jokabide eta erakutsiak zerikusi handia dutela ere politika eta gizarte arazoekin, eta erakutsi eta jokabide horiek indar eta presio handia egiten diola politikari. Batez ere Elizak politikarekin zerikusi

handia Espainian dauka; katoliko deitura baitu Espainiako gobernamenduak; horregatik Espainiako legedi guziak Elizaren erakutsietan argitu eta babestuak behar dute izan. Elizaren erakutsiekin bat datozen legeak egitera behartua dago Espainiako Estatuak; konpromiso horietan Estatuak jarraitzen ote duen zalantzan gaude, ordea. Horregatik harritu egingo al gara gaur eguneko apaizak egiten dituzten salaketa eta erantzunekin, beren ustetan, Elizaren erakutsien oinarriekin bat ez badatoz Estatuaren lege eta jokabideak? Goi mailako Eliz agintariak, apaizak bezain aske eta libre balira, eta bat-batera Estatuarekin puskatu nahi ez duten uztarririk gabe aurkituko balira, politika egile bezala salatutakoak ez ote lirateke izango Gotzainak berberak, oraindik orain salatuak izan direnen antzera, nahiz batera, nahiz taldeka onartu ez dutenean sindikatuko aurre-legea?

3.- Barregarri da benetan gotzain batzuen politikari bezala salatzea apez batzuk, Kortasetako diputatudiren bitartean Espainiako gotzain batzuk. Kortasetako diputatu izatea, ez ote da politika handienetakoa egitea? Eta politika aldetik garrantzi izugarriko gauzaez ote da jakitea Gotzain horiek Franco berberak izendatzen dituela diputatarako? Sindikatuen aurre-disputak nahiko argi erakutsi digute zenbateraino sartzan diren politikan gure gotzain prokuradoreak. Sindikatu legedia aurrea disputan jarri zenetik, Cantero gotzainaren hitzaldia eta Guerra Camposen irakurgaila izan dira politika ekintza handienak. Egia diogula, ongi egiaztatu dizkigute eguneroko periodikoek. Bi Gotzain hauen jokabidea poz handiz eta lotsa gutxiz haizatu eta zabaldu zituzten. Gai honi buruz 1968garren urtean Gotzainen Batzar Nagusia mintzo zen eta herrialde batzuetako gotzainak ere beren pentsaera agertu zuten Sindikatuak zirela eta ez zirela; periodiko gehienak ordea mutu, huskeria bat esan edo etsai agertu ziren.

4.- Politika egile beti izan dira apaizak Espainian; apaizak egiten duten politika Gobernamenduaren aldekoa bada, ez gotzain eta ez erabateko kristauak kezkatuko dira. Horregatik zion Jaime Causo Pinedok Vida Nueva aldizkarian: ez dut ezer konprenitzen; Elizak ez duela politikarik egin behar entzundakoan, galdetuko dut: zer politika galarazten du Elizak? Zurea, zuk egiten duzuna ala besteena?

5.- Behar bada ohartxo hau egingo zait: sotanakiko apaiz kontserbadoreak, kristauki jokatzan dutela Estatu-legeak obedituz eta nahiz politika nahiz gizarte arazo orotan Erregimenaren jokabideak onartuz; batekoz beste egiten dutela parrokiako apaiz aurrela-

riek: gogor ekin Erregimenaren aurka eta elkarrekin bizi al izateko Erregimenak eraturako lege batzuek ere hautsi eta oinperatu.

6.– Eta zergatik ez horrela jokatu? Demokrazi askatasunari dagozkion agiri agiriko eskubidea da horrela jokatzea. Inor ez dago, gainera, bere baitan zuzen ez diren legeak onartzera behartua; ez eta ere gizonari dagokion eskubideren bat hausten duen legea. Hau ez da politika egitea; hau gizon librea izatea da; hau kristau izatea baizik ez da.

7.– Hau politika egitea bada, zuzen ez dena zuzentzat harturik beti isilik daudenak politika egile handiagoak dira; politikari handiagoak kortesetan eta Estatuko beste instituziotan parte hartzen dutenak; politikari handiagoa “uztarri eta geziak” beren bularretan ezartzen dituztenak; Montejurrara joateko txapel gorritz janzten direnak. Apaiz aurrelariak politika egile badira, besteok ere politika egiten dute. Honetan datza desberdintasuna: batzuek agintaritza eskuan dutenen alde dagitela beren politika eta besteak berriz oposizio alde-tik daramatela politika ekintza.

Ene! Hau buruko mina

- Baina, baina egia ote? Sorbonako ikasle lagun jator Kintxong ote zaitut?
- Bai Toribio, aspaldiko lagun zaharra. Zatoz nire besoetara.
- Baina, Kintxong, zu Euskal Herrian? Ez al zaitugu gehiago Txunkingo Errepublikako Lehendakari eta Presidentea? Ostikoz erbestera-tu ote zaituzte?
- Bai zara... Txunkingoko buru nauzu gaur ere. Sendagileak esan zidaten Asia utzita, Europara etortzeko eta Euskal Herria aukeratu dut; European adiskide kutunenak euskaldunak baititut...
- Esker mila, Kintxong. Osasunez nolabait beraz?
- Txunking, gure herri laztanak askatasuna jaso zuenetik, bere Gobernuaren Buru izanik, nahaste-borraste eta buruko min handiak izan ditut eta orain gauzak pixka bat moldatu direnean, beharrezkoa zaidala atseden gozo bat hartzea eta Euskal Herrira etorri nauzu.

- Bejondeizula, Kintxong. Eta zure Gobernuan buruhauste handiena, zerk eman dizu?
- Gure hizkuntz zaharra salbatzeak, Toribio. Frantses kolonia zen gure herria orain dela bost urtera arte. Gure hizkuntza, aurretika-koengatik jasotako, -txunkunesa- dugu. Azken urteetan hil zorian zegoen; frantses hizkuntzak itotzen zuen gurea; zokoratua zegoen, gaixoa; ume eta gazteak galdu zuten -txunkunesa-, Txunkingo gure hizkuntz maitea. Frantsesa zen hizkuntz ofiziala. herriaren zerbitzari izateko ez zen beharrezkoa txunkunesa. Aski zen frantsesa. Frantses hutsean mintzatzen ziren Bankuko enplegatuak, herriko sekretarioak, sendagile, abokatu, estazioetako buru eta txartel zulatzaileak. Publiko zerbitzariak beharrezkoa zuten frantses hizkuntza; gurea jakin beharrik ez.
- Txunkingoko semeak behintzat beren hizkuntz zaharra maiteko zuten noski?
- Ez, zoritxarrez. Gure hizkuntza ez zela ogibide, ez zuela eguneroko ogia irabazteko balio. Gure hizkuntzarekin ezin zitekeela urrutira joan. Eta herri handiak gure hizkuntza galdu zuten eta baserri tokietan bakarrik mintzatzen zen.
- Materialismoa dugu izan ere nagusi. Espiritu gauzak lurra jota daude. Diru eta ondasunak lehen mailako... Jakite hutsagatik gaur egunean pauso gutxi eman ohi dira. Gure artean ere prantses eta ingeles hizkuntzak gaztediak ikasten ditu. Zergatik ordea? Beren edertasunagatik? Bai zara... Guztiz egokiak baitira eguneroko ogia irabazteko. Erromantikoen giroa galdu zen aspal-ditxo gure artean.
- Ez duzu hori guzia. Gure hizkuntzak izan dituen etsai gogorrenak, honantz atzeritik etorritako fraide eta batez ere mojatxoak izan dira. Kristoren erlijioa gure artera ekartzera etorri ziren eta beren kolegioetan gure hizkuntzan mintzatzen zirenak zigortu egiten zizuten.
- Ene Jesus! Ezta sinestekoa.
- Haurrei, gurasoengandik jasotako hizkuntza mespretxatu behar zutela erakutsi zieten eskoletan. Basati hizkuntza zela. kultura zuen inortxok ez zuela baserritarren hizkuntz hori maite. Babarrunak jan nahi bazituzten frantsesa beharko zutela. Gure hizkuntza, zaharra, baldarra, basatia, kultura gabea zen eta behindik hiltzen

- uztea zen onena... Eta Txunkingoko seme askok lotsaturik zokoratu zuten beren hizkuntza.
- Eta gaur, nola doa zuen hizkuntza? Berpiztu duzue...?
 - Bai horixe. Erromantiko arrazoiak alde batera utzita, urdail arrazoiak, ogi arrazoiak, babarrun arrazoiak, arrazoi praktikoak izan dira onenak gure hizkuntza salbatzeko... Alegia Txunkingon, urdaila asetzeko, eguneroko ogia irabazteko, babarrunak jateko, hitz batean, gure artean bizi al izateko, txunkingodarren hizkuntza beharrezkoa dela. Eta horretarako neurri zorrotzak hartu.
 - Zer neurri dituzue horiek?
 - Frantses hutsean erakustea galarazi eskolan maisu eta maistrei. Frantsesaren parean jarri gure hizkuntz eskoletan, Gure hizkuntzaren jabe ez zirenak ezin zitezkeen gure eskoletan irakasle izan.
 - Eta zure aginduak bete al ziren?
 - Ez beti: Batez ere mojatxoak berean jarrai zuten frantses hutsean. Eta orduan nik... zapla, berrogei mojatxo eta hamar fraide gure lur mugatik kanpora bota nituen.
 - Gogorra zara. Ez zara nonbait kristau katolikoa.
 - Bai horixe eta benetakoa gainera.
 - Eta ez zinen Elizaren zigor beldur?
 - Berehalaxe Aita Santuaren ordezkariari berri eman nion: Ene Jau-na, zoritxarrez neurri zorrotza hartu dut misiolari batzuekin. Gure herritik kanpora bota ditut. Ez misiolari zirelako, gure hizkuntza eta kulturaren etsai zirelako baizik. Betorkigu Kristoren erlijioa, baina hizkuntza eta kultura zanpatu gabe.
 - Eta Aita Santuaren Ordezkoaren erantzuna...?
 - Guztiz zuzen jokatu nuela esan zidan. Elizaren erakutsi barruan jokatu nuela... Pacem in Terrisek agintzen zuen bezala jokatu nuela. Eta itun on bat egin behar genuela Elizak eta Txunkingoko Errepublikak.
 - Horren erraz konponketa? Hainbat misiolari zure herrietatik botata, gehiagoko haserrerik ez? Harritzekoa da.
 - Agintaritzako makila eskuan baduzu eztira hain zailak konponketa horiek.
 - Beste neurririk hartu zenuen zuen hizkuntza salbatzeko?

- Bai. Herri zerbitzari guztiak bi urte barruan txunkifnez mintzatzera behartu genituen. Tarte horretan ikasten ez bazuten, beren bizibidea beste nonbait edo beste zerbaitetan atxiki beharko zuten.
- Eta zer gertatu zen...?
- Laster ikasi zutela gure hizkuntza herriko sekretario, enplegatu, sendagile, abokatu eta politikoei. Eta gaur publiko zerbitzari guztiak frantsesez eta gure hizkuntzan mintzaten dira eta horrela salbatu dugu Txunkingo gure hizkuntza maitea.

Bat batera esnatu naiz... Goizeko laurak... Hau buruko mina... Amets luzea gaurko nire hau. Hartu ditzadan hiru aspirina... burua lehertu behar zait... Ezin lorik egin ordea. Atzoko Diario Vasco periodikoa eskuetan hartu dut eta irakurtzen hasi: Seis preguntas acerca del vascuence: 1) Entiende Vd. que el vascuence se halla en trance de próxima desaparición? 2) Estima que existen medios eficaces para evitarlo y prolongar su existencia, como lengua viva durante un largo periodo de tiempo? 3) Cuales serian a su juicio las medidas mas positivas y adecuadas para lograrlo? (1964-XI-22).

Brasilen gotzain bat kartzelan

Brasilgo Errepublikak handian millitarrak dituzu agintari; indarrez lortu zuten Agintaritza. Brasilgo lurraldea txit aberatsa duzu, baina bertako bizilagun gehienak gosete eta miseri izugarrian bizi dira. Lurren aberastasuna bakar batzuen eskuetan; miseri eta bizi ezina beste gainontzeoetan.

Militar Agintariek gaur eguneko egiturei heldu nahi die. Ez dute lan handirik egiten zuzengabekeria eta injustizia horiek kentzeko... Herri xehean, bitartean, sortu dira aldaketa sakonak egin behar direla diotenak; asmo horrekin, batzuek gogorrean ere bai, lan eta lan dagite. Brasilgo Eliza estu eta larri bizi diren azpikoen alde jarri da. Odol isurtzerik gabe, gogorkeriarik gabe, ahaleginak egin behar dituzela eta, biziki jokatuaz, egiturak aldatu eta zuzentasuna jartzeko Brasilgo lurraldeetan, diote. Eliz agintarien inguruan katoliko asko bildu dira. Eten gabe lanean behar dute miseria kendu eta zuzentasuna jartzeko asmotan.

Bakean aldaketak nahi dituzten horien aurka gogorki altxa dira militar agintariak: horien kolkorako, azpilanean dihardute, iraultzaile

eta estatuaren etsai dira. Gaurko egunean erasoaldi, pertsekuzio beldurgarriaren azpian bizi dira katoliko asko. Apaiz bat, Helder Kamararen laguntzaile handienetakoa, duzue. Espetxeak, kartzelak, kristau katolikoz betetzen ari dira. Horien artean apaiz eta erlijioso asko dituzu.

Badute bai, kopeta eta kemena agintari horiek. Oraindik orain obispo bat kartzelako ilunpera jaurtiki dute. Bere izena: Valdir Calheiros. Bere eliz barrutiko hamasei apezekin espetxeratua izan da. Volta Redonda deritza Barrutiak.

Gotzain eta apaiz horien gaiztakeria? Herriaren aurrean gizonki eta kementsu salaketa handi bat egin dute: Volta Bedondako eliztar batzuek oinazetu eta torturatu dituztela poliziakoek. Atxilotuen aitormena jasotzeko tratu beldurgarria eman dietela poliziakoek.

Gertakizun honek hots handia atera du mundu zabalean. –Calheiros, Volta Bedondako gotzainarekin bat eginik gaude gu Brasilgo gotzainok–. Erabaki hau Conferencia Episcopal deritzon Batzar Nagusian hartu dute Brasilgo gotzainek. Beren erabaki honen berri Brasilgo prentsa osoari eman zale. Agiri horretan hogeita hamabitik, hogeita bederatzik gotzainek eman dute beren sinadura. Batzuek aurrelari Eliz jokoan besteak atzelari, guztiak batera ordea oraingo jokabidean. Kopa leporaino bete da eta aski dugu, dirudi adierazi nahi izan dutela Brasilgo gotzainek.

Brasilgo Hierarki osoa Agintariari aurpegi ematen... Kementsu zuzenbide eta Justiziaren alde... Salaketa biziki eginaz poliziaren gogorkeriaren aurka. Eliza zapalduen alde. Eliza menperatuekin bat eginik. (1970-I-11).

Gora Kurdistan askatuta

Hogei milioi inguruko herria da Kurdistan. Mendi mendian dago. Goiko aldetik, ezker-eskuinez Turkia eta Iranek mugatzen dute. Azpian du bere etsai gogorra: Irak.

–Kurdistan bakarra da gure aberria–. Ondo dakite kurduak. Badi-tuzte beren hizkuntza, nortasun berezi, beren lege-bizitza eta ohiturak. Hitz batean kurduen aberria: Kurdistan Herri behartsua, baina abertzale sutsua. Behartsu, baina aske izan nahi duen herria; bere Gobernamentuaren menpean, mendi-mendian bizi dira Kurduak.

Herri errukarria Kurdistan. Beti borroka bizian bere herriaren askatasunari eusteko kurdutarrak. Kurdistango mendiak, beren seme-alaben odolarekin gorritutako mendi sakratuak. Lehen ere Turkia lotsagabeak menperatu nahi izan zuen Kurdistan. Hiru gizaldi gerla bizian. Azkenik, Turkistan garalle. Mutilak dira gero kurduak beren mendietan askatasuna zaintzeko.

Gaur ere ez dago bakean Kurdistango Aberria. Irak-eko nazioak bere mende hartu nahi luke. Mila bederatziehun eta hirurogeita batgarren urteaz gero, Irak-eko ejertzittoa urtean behin edo bitan urreratzen da Turkistango mendi-inguruetara. Zenbat heriotza. Israel eta Arabiarren arteko gerratean baino gehiago izan dira hildakoak kurduen eta Irakarren artean. Kurdutarrak herri bakar baten jabe dira: Kala-Diza deritza. Hemezortzi mila bizi laguneko herria. Goseak, premi handietan bizi dira, baina kementsu nahiz gizon eta emakumezko beren herria zaintzeko.

Emakumeak teilatu gainetan herria zaintzen edo hemen eta han banatuta antiaereoak beren eskuetan erabiltzen irakarren hegazkinari lurra joarazteko.

Azkeneko urtean ikaragarritzko egurra jaso dute Irakarrek. Aldez aurretik jakinik zeuden Kurdutarrak Ejertzittoa indar handiz borrokara zetorrela. Bazekiten nondik jo behar zuten. Haiek erabili behar zuten bideari begira gorde zituzten hemen eta han berebiziko kainoi pila. Kurdutarren Artilleriak Irakarren eraso aldia txikitu eta porrokatu zuten. Kurdutarren eskuetara iritsi ziren hainbat arma eder eta prisionero. Beste jende-talde handia gorputz lur gainean. Ahal izan zutenak, ahal zuten bezala urrundu ziren Kurdistango lurraldeetatik.

Kurdistango semeek gorroto bizia diete Irakarrei. Izan ere hauek, herri baten jabe egiterakoan, hango emakume, haur eta zaharrei ere bizia kentzen baitie. Abuztuaren hogeian, gerlaren txinparta artetik ihes eginda, zahar, emakume eta haur batzuek kobazulo batean aterpe hartu zuten; guzira hogeita hamazazpi. Irakeko soldadu bihotzgabeak guziak barruan bizirik erre zituzten. Abuztuaren hamaseian, Sorya izeneko herrian, Kurdutarren aldeko zirela eta, laurogeita hamamika gizon tiroka garbituak izan ziren. Lepa-hezurretaraino ikara sartuko zitzaielakoan Kurdutarrei? Toki onean. Irakiarren jokabidea zenbat eta gogorrago eta gaiztoago, orduan eta Kurdutarren aberri min eta askatasun zaletasunean beroago eta sutsuago.

—Aurtengo negua gure zorigaitzen amaia—. Aurtengo neguan gu irabazle, gu txapeldun? oihu egin du Kala Diza herriaren eustaille defensoriak... Bitartean jatekoa urrijende artean... sendagairik ez... penizilinarik gabe. Baina etorkizunari buruz, Kurdutarren sinesmen eta uste osoak paregabeak dira. —Gizalditan borrokatuko da gure herria, beharrezko bazaigu, esan du Barzanik, hirurogeita bost urteko Buruzagi Nagusiak. Baina sekulan bere oinik ez du jarriko gure lurretan Irakeko soldaduak; Hiru gizalditan turkiarrak turkiar egin nahi izan gintuen. Oker jo zien kukuak; ez dut ikusten nolatan arabiarrek arabiar bihurtu ahal izango gaituzten—. (1970-I-25).

Gizontxo hura, bai gizon tristea

Gorputz motzekoa, baina lodikote xamarra, aurpegi biribilekoa, kolore hilak, burusoila, betaurrekoak sudur gainean.

Ongi ezagutzen zuen nire adiskideak. Bere berri bai oparo eman ere.

- Belgikarra duzu gizon hori, esan zidan nire lagunak. Bernart deritza. Azken urteetan, udara garaian, Zarauzko kaia du bere atsedan leku. Beti bakarti, hondartza ertzean, Kantauri itsasoarekin ito nahi nonbait bere barruko kezka beltzak.
- Barruko kezkak?
- Herri baten zapaltzaile handi bat izana da. Kongo, askatasuna Iritsi arte, Belgikaren kolonia zen. Lurralde hartan probintzia bateko gobernadore izana da. Agintari zital eta gogorra. Belgika nazioaren batasuna gorde behar zelata, eginahalak egin zituen gogorkeria bizian, bere mendean zeukan herriaren nortasun, ohitura, hizkuntza eta herri maitasuna itotzeko.
- Zer egin zuen bada?
- Herri baten nortasuna bere hizkuntza berezian dagoela-eta, frantsez hutsean haurrak eskolatu behar zirela agindu zuen. —Bizi bedi gure hizkuntza frantsesaren ondoan—, oihu egin zuten probintzia hartako gizon abertzale bulartsu batzuek; eta beren kontura, beren dirutik, Gobernamenduari ezer kosta gabe, beren ikastolak jasotzen hasi ziren. Beren hizkuntzaren bitartez, frantses eta gaineratiko ikasketak jasoko zituzten probintzia hartako haurrak.

- Eta...Bernart Jauntxoaren jokabidea...?
- Gogor ekin zion ikastola horien aurka... Irekitzeko baimena batzuetan ukatu... lehen zeuden besteak itxiarazi... Ez zen asper-
tu herri-ikastolak galarazten.
- Barrua behar zuen era horretan herri baten nortasuna gala-
razteko...
- Horretan gelditu izan balitz gure jauntxoa... olerkari-kantariak sor-
tu ziren Kongoko probintzia hartan... herriz herri bertsotan, eta
beren hizkuntzan, beren herriaren arnasa kantatzen zuten... Be-
ren herriaren eskubideak, nortasun eta hizkuntza zuten beren
kantu goxoetan... Herri-kantari haiek ziren herri-esperantza...
- Eta...?
- Ahaleginak egin zituen isilarazten. Onentxoenei kantatzeko esku-
bidea kendu zien. Kantu-poza ere kendu egin zion berea ez zen
herriari. Baomen ziren baita ere gure bertsolarien antzeko gizon
kantariak; herri galak beren kantuetan erabiltzen zituztenak, bes-
teak baino herrikoagoak zirenak... horiei ere ez zien bakean utzi...
Batzuei kantatzen galarazi eta guziei agindu, alde aurretik behar
zuela jakin gure jauntxoak, zer gai erabili behar zituzten beren
kantuetan.
- Zenbat bidegabekeria. Eta herritarrak bitartean isilik...?
- Noizbehinka, bake bakean, altxa ohi ziren protesta bizian injusti-
ziaren aurka... Hemengo edo hango plazetan bildu ohi ziren, bai-
na laster zituzten makilaka beren atzetik poliziakoak. Ondoren
tristeak gero: espetxeratuak, zigortuak, epai zorrotzak, erbestera-
tuak...
- Eta erlijioaren izenean hitzik ez apaizak...?
- Bertako apaizak beren herriarekin bat eginik omen ziren... hauen
arteko batzuek, baita agirian ere giza-eskubideen alde oihu egin
eta zuzengabekerien aurka...
- Etaez zuenatzera egin Bernart jaunak?
- Atzera...? Ez horixe; taldetxo bat kartzelara, beste batzuk erbeste-
ra, horietako bat edo beste ere makilatua izan omen zen.
- Eta... nola bukatu zitzalon agintaritza...?
- Hainbestearinoko gogorkeriaz aspertu egin zen Belgikako Gober-

namendua; agintaritza kendu eta Europara erakarri zuen. Azken agurra ez zitzaion guztiz alaia izan: lerre jarioz bere inguruan zituenak bizkar eman zitoten eta bertako semeak alaiki esaten zuten: joan da gure herriaren zapaltzailea, baina bizi da oraindik gure herria. (1970-II-8).

Kainoi saltzaileen kontzientzia

Nik dakidanez, Nazioko Gobernamentuak ez dira droga-narkotiko saltzaile. Droga-merkatari bihurtuko balira Gobernamentuak, dirutza handiaren jabe litezke. Baina beren herriak laster lur joko luke. Droga-narkotiko horiek gisa-bizitza pozoitu eta usteltzen dute. Gaztea, gaztetan zahartuta, bere espiritu kementsua ahulduta, gizar-tearen onerako alperrik galduta.

Nazio guztiek droga saltzaileen aurka neurri zorrotzenetakoak hartzen dituzte. Mundu osoan polizia parte hartzen dute droga merkatariak harrapatzeko. Kontzientzia zuzen eta zorrotzekoak dira lurreko Gobernamentu guziak gai honetan. Arrazoi handiaz gainera, jakinik zer ondorio beldurgarriak dakartzkion herriari droga-narkotiko madarikatu horiek.

Eta kainoiak? Bonbak? Armamentuak? Ez ote dira herrientzat kaltegarri? Herri bakoitzak bere burua zaintzeko armamentuaren jabe izan behar duela? Eduki bitza behar-beharrezkoak. Baina politikagatik, edo okerrago dena diru irabazte hutsagatik nazio batek beste armak saldu liezazkioke? "Gure politika, munduari begiratuta, lurrean egiazko demokrazia eta bake zuzena jartzea da" diote Ipar Amerikarrek. Bitartean arma-merkatari handiena Ipar Amerika da. "Bakea eta bakea" munduan nahi dugu, diote errusiarrek, eta bitartean hortzetaraino armatuta eurak, eta beti prest beste nazioen atzaparretan armak uzteko. Ingalaterrako azokan aurkitu ditu Nigeriak Biafrako semeak hiltzeko armak. Arma haiek zapaldu dute Biafra; baina bihotz handikoa da Ingalaterra; diru haiek guziak ez ditu nahi beretzat; zerbait gorde du Biafrarentzat ere. Nigeriari saldutako harmamendua-
ren irabazietatik sendagal eta janariak erosi ditu Biafrarentzat. Eta Frantziak? Agirian Nigeriari saldu dizkio armamentuak, isilean Biafrari. Bi herriak elkar hil zitezela; bitartean Frantzia diruketa ederraren jabe egingo zen. Eta Txekoeslobakia? Lisboatik Nigeria eta Biafraraino zubi

bat egokituta zeukaten txekiarrek. Behin baino gehiagotan gertatu ohi zen: bi abioi bata bestearen ondoan txekiarren armaz beteta; Abioi bat Biafrarako, bestea Nigeriarako.

Eta nik galdetzen dut: herrietako kalterik nahi ez dutelako, droga-narkotiko merkatarik ezin daitezke izan Nazioetako Gobernamen-
duak; eta kainoi saltzaile bai? Politika arrazoi bide delarik, herri batek bestearen aurka gerla egiteko, Gobernamentu batek zilegi du kainoi eta armamentuak saltzea? Eta diru irabazte hutsagatik? Herri batzuen heriotza eta odol isurtzeaz aberastu beste herri bat? Non dago kontzientzia?

Errukarriak droga saltzaileak, poliziaren eskuetan erortzen badira. Eta arma saltzaileak? Horiek ez, gizona, horiek beren herrietako Go-
bernamentu baimenarekin beldurgarritzko negozioak egiten dituzte. Arma trafikari horien izenak ezagunak dira munduan. Tet Samuel Cum-mings, berrogeita hiru urtetako amerikar gizona. Monakon daukabere armak saltzeko etxea; bostehun milioi dauka frankotan bere tratuetarako. Warton, amerikarra hau ere, Txekoeslobakiako armak Nigeria eta Biafrari saltzeko bitarteko ibili dena. Pierr Loretz, frantsesa, hiru urtetan milioi asko irabazitakoa dolarretan. Bost mila dolar kostatzen zen kainoia, berrogeita hamar ordaintzen zizkioten Biafrarrek. Izen handiena arma merkatarik bezala Thorpe ingelesak dauka. Belgikan dauka armak egiteko lantegia. Lotsa galdutako gizona benetan Thorpe hau. Oraindik orain Belgikako Telebistatik hitz egin du. Nazkagarriak berak esandako gauza batzuk:

Kainoi saltzaile bat besterik ez nauzue. Mundua mundu denez gero, zerbait hiltzeko eskuetan armak behar dituztenak beti daukazu. Segurutzat jotzen dut. Ongien ordainduko dituzten eskuetan uzten ditut nire armak. Nire erosle onak Afrikako beltzak dira; giza-gaixoak ez baitute armak egiteko industriarik. Ingalaterrako Goberna-
mentuaren baimenarekin, Ingalaterrari on deritzen herri saltzen dizkiet nire armak; Belgikako Gobernuak beste herri batzuei armak saltzea nahi duela? Honen baimenarekin beste batzuei saltzen dizkiet. Ni saltzaile bat naiz. Ez politikoa. Horrela jokatzeko kontzientziarik baote dudan? Eta zer da kontzientzia? Ni merkatarik bat naiz, azokara diru egitera noa, gainontzean hor konpon.

—Ondoan zeukan galdera-egileak diotso: —Gerla berri bat sortzen bada poztu egingo zara noski?

- Irribarre gaiztoenarekin erantzuten du:
- Ez, gizona. Nik erreboluzio bat egin behar banu koronelak erosiko nituzke kainoien ordeaz. Horiek garestiegiak dira; koronelak askoz merkeagoak dituzu.
- Zu, zerri nazkagarri bat al zara?
- A hori? Zuk zerorrek erabaki zer naizen.

Joan zen hilean Temoignage Chretien-etik hartu ditut hemen dakarzkizudan datuak.

Bukatzeko: Arma saltzaileak, Zer kontzientzia dute? Arma saltzeko baimena ematen duten Gobernamentuak zer kontzientzia dute? Diru irabazte hutsagatik arma-merkatari diren Gobernamentuak, zer kontzientzia dute?

Bakea behar dugula? Toki onean zagok. (1970-II-22).

Holandako apaizak (Olea bertsogileari eskutitz agiria)

Olea, bertsoaribikainari, agur:

Bertsozale ohi gara euskaldun asko. Bertso egile punta-punta-koa zaitugu, Olea; nire irakurgai astun honek baino irakurle gehiago izango ditu zure bertso sail apainak. Bai atseginak belarrirako Holandako apaizak direla-eta, oraindik orain Zeruko Argian moldatu dituzunak. Bertsozale ona zarelako, zure irakurleen artean erantzukizun handia daukazula iruditzen zait. Zoritxarrez, Holandako Eliza Batzar Nagusian gertatukoaren berri oso ez jakinik dira gure artean nahiz baserritar eta nahiz kaletar gehienak. Gai honi buruz zure bertsoetan hartu duten janaria baizik ez dute askok izango. Zure bertsoak irakurri ondoren, iritzi kaxkarra izango dute Holandako apaizez zure irakurleek. —Apaizak ere ezkondu nahirik omen dauzkagu gaixoak?... —Gorputza ezin errenditurik ote dabilta guziak? Gero, ezkontza latza dela, ez dela gaitz guzien sendagai adierazten diezu, Olea, ezkontzeko amorratzen dauden Holandako apaizak: —Ezkondu arren bizitza ez da arrosa kolorekoa?, —Andreak ere badaki ezetz esaten? eta abar.

Olea maitea, Holandako apaiz arazoa ez da zuk jartzen duzun bezain gauza sinplea. Apaiz arazo hau gaur egunean mundu guzian agertzen dena da. Holandako Eliza Batzar Nagusian ez ziren apaizak

bakarrik bildu, han ziren Alfrino Kardinala eta Holandako Gotzainak, han baita hainbat eta hainbat kristau soil ere, gizon eta emakume.

Holandako Batzarrean hartutako erabaki nagusienak hauexek izan ziren: –Apaiz egin behar zutenak eurak erabaki ahal zezaketela ezkonge edo ezkonduak izan... Lehen apaiz izan eta gero ezkonduak, izan zezatela eskubide apaiz lanetan jarduteko... Gizon ezkonduak ere apaiz egin ahal izan zitezkeela?.

Batzarrak hartutako erabakieioniritzia eman zieten Alfrino kardinalak eta Holandako gotzainek. Baina arazo hau Eliza osoari dagokiona izanik, Aita Santu eta Elizako gotzainekin batera jokatu behar zela eta asmo horrekin Alfrino Kardinala Aita Santuagana joango zela, esan zuten Holandako gotzainek.

Bertso batean diozun bezala, Olea, –Aita Santuak epaia eman du argia izan dezaten–. Oraingoz, lehenean gelditu dira gauzak: ezkongeak bakarrik izango dira apaiz. Aztertu eta ikustekoa izango dela, esan du baita ere Aita Santuak, ezkonduak gizonak apaiztu litezkeen ala ez.

Zer iruditzen zaidan Aita Santuaren jokabide hau? Elizan lehen buru da eta bere esanetara behartuak gaude. Ez dut zalantzan jartzen bere agintaritza eta bere erabakiak ontzat artzen ditut. Agintaritza ordea era askotara erabil liteke; gaur eguneko girorako atseginago izango zitzaidan Holandako kardinalari eta gotzainei Aita Santuak entzun ondoren, bere erabakiak hartu izan balitu. Noizko dugu bada elkarrizketa? Orobat gaur eguneko munduak errazago konprenituko zituen Aita Santuaren erabaki horiek, aurretik Sinodo batean gotzainekin patxadan arazoak aztertu ondoren, hartutakoak izan balira. Gaur egunean, gure familietan, gurasoen jauntxokeriari utikan esaten diogu. Agindu, bai, agindu, gurasoek egin behar dute etxean, eurena data azken hitza; aurretik ordea semeekin elkarrizketa gozo egitea bai gauza bikain eta txalogarria; agindu hori semeak bereganatu eta beretu dutelarik, errazago beteko baitute. Orobat Elizan ere; Eliza osoari dagozkion arazoetan azken hitza Aita Santuarena izanik ere, oso interesgarri deritzot bai Gotzain eta bai Jaungoikoaren herriaren iritziak ongi jaso eta aztertzea.

Zer iruditzen zaidan Holandako kristau-talde batek, beren kardinal eta gotzainekin batuta erabili duen jokabideaz...? Bidezkoa eta guztiz zuzena iruditzen zait.

Seme batek, nahi eta ustekabeen, okerrean, eskubide du Aitari bere iritzia eta pentsaerak agertzeko. Okerrean dagon semeari ere entzuteko prest egon behar du aitak. Holandako kristau talde horrek Elizaren onerako, asmo onenarekin, erabaki batzuk hartu ditu. Elizan alda litekeen zerbait agertu nahi izan diote Aita Santuari. Hori egiteko eskubidea, nork ukatuko die? Dogmaren kontrako ezertxo ez diote agertu Aita Santuari. Jesukristok ezkongeak eta ezkonduak zituen taldean. Hamaikagarren gizaldiraino ezkongeak eta ezkonduak nahasian ziren apaiz Kristoren Elizan. Ezkongeak bakarrik apaiz izatea, gaur eguneko Elizaren legeria da, ez dogma. Aita Santu eta beste askoren iritziz gaur egunean ere Elizaren diziplina horrek horrela jarraitu behar du. Holandako gotzain eta kristau talde baten pentsaera beste erabatekoa da; beren ustetan Elizaren onerako aldatu beharreko diziplina da. Oker baleude ere, beren barneetan zuzen iruditzen zaiena, Aita Santuari agertzeko eskubidea ukatu behar ote diegu? Gure solnekoak urratu, gaitzetsi eta kondenatu egin behar ote dugu Holandako kristau talde hau?

Nik ongi konprenitzen dut herrialde askotako gotzain eta kristau herriaren kezka eta larria: askok diotenez, eta bertsolariak tartean sartzen ditudala, ene Olea, apaizak bapo, bapo, lepondo ederrarekin, ongien, bizi dira. Gaur egunean ordea itxuraz, ez du inork ondo bizi nahi; edo oso gutxi, behintzat. Gaur egunean jendeari atseginago zaio gaizki bizi. Ezkontza bizi latz eta gogorra izan arren, zuk diozun bezala, Olea maitea, apaiz bizi bapo bapoa alde batera utzi eta gehienak ezkondu egiten dira. Hitz batean: apaizetarako bokazioak urritu egin dira, seminarioak gero eta hustuago eta hemendik urte batzuetara, gauzak horrela jarraitzen badute, Elizan ez da izango nahiko apaiz. Oraingoz, gure artean apaiz premia handirik ez da sumatzen... Hemendik hogeit urtera? Gure apaizgalak ere apaiztu gabe gelditzen baitira gehienetan. Gerora guk sentituko dugun apaiz premia gaur sumatzen dute Holandan.

Gaurko legeriarekin, mirariren bat sortu ezik, hemendik urte batzuetara ez da gehiago apaizik izango Holandan. Holandan gertatzen ari dena, mundu guzian gertatuko da. Gaurko diziplinari eusteagatik, apaizik gabe gelditu behar ote du Elizak? Gaurko apaiz diziplina ez da nahi eta nahi ezhartu beharrezkoa; apaizak berriz, Eliza Eliz den bitartean, beharrezkoak dira. Gaurko diziplinarekin apaiz gabe

gelditez geroz, zer egin behar dute Holandako apezpikuek? Zer Ameriketakoek eta mundu guzikoek?

Elizaren onerako, apaiz ezkongeak dira onenak, esan ohi da. Ez noa pentsaera hori eztabaidan jartzera. Hala bedi? Elizan, horrelako apaiz bikainak, nahiko neurrian sortuko ez balira? Onenak ez daukagunean, ahal dugunarekin etsi beharrean ez ote gara aurkituko? Diziplina bati eustearren Jaungoikoaren herria ezin daiteke utzi apalzik gabe, sakramenturik gabe, Jaungoikoaren hitzik gabe.

Olea maltea, badakit zure bertsoak serioSKI ez nituela hartu behar. Holandako apaizak aitzaki hartuta, irribarre gozo bat sorrarazi nahi izan duzu zure irakurleetan... Aitzaki horrekin, bertsolariari hain atsegina izan ohi zalon ironia gozoa darabilzu zure irakurleen poz eta zorionenerako. Bai ongi iritsi ere. Zorionak damaizkitzut eta jarrai bide horretatik euskara eta Euskal Herriaren onerako. Ni ere bizitzan aurrea noalarik, malezian pixka bat sartuta nago eta banekien hasierako "Olea bertsogileari eskutitz agiria" rekin irakurle gehiago izango nituela, Mila esker, Olea, gaia eta irakurleak eman dizkidazulako. Luza bosteko hori. (1970-III-8).